

Ostmark határán

NICK ELSDORF

S

pätkartoffelrepublik (Ókrumpli Köztársaság) – ingerelte német barátom a minap közös osztrák ismerősünket, miközben Olaszországból becsempészett újkrumplit majszolgattunk. Méghozzá egy ugyancsak „koffer-importból” származó sajt-kötemény mellé, amelyet a társaság negyedik tagja, egy svájci Hrabal-fordító (miért pont ilyen ne lenne Tell Vilmos utódai között) menekített át a határon. A bohemista vadul bólogatott: mert milyen ország is az, amelyben nemhogy az embert ugye mindennap megillető svájci sajt- és csokoládé-különlegességekhez nem lehet bármikor hozzájutni, de újbургonyát is csak akkor mérnek, ha már a régi elfogyott.

Ne gondold, nyájas olvasó, hogy a diskurzus a szerintem egyetlen logikus irányban haladt tovább, és országhatárokat felejtvé az államilag szabályozott piac riasztó gyönyöreiről kezdtünk volna el értekezni. Nem csoda, az asztalnál én voltam az egyetlen, aki – ha sajnos nem is a pesti Von Hayek Magángazdasági Egyetemen – de annak elődjén koptattam hajdanán a padokat, ott a Liberty hídnál. Így ökonómiai szörnyűlködések helyett a Bécsben minden külföldi számára kötelező, bár gondolatilag nyakatekert foglatosságnak áldoztunk: miként lehet a bennszülötteket úgy gyalázní, hogy közben senki se kérdezhesse tőlünk: ha olyan rémisztő ezen a szigeten, miért nem tetszenek továbbhajókézni?

AUSZTRIA NEM NÉMETORSZÁG

Amikor két esztendő előtt Ausztriába érkeztem, éppen magasra csaptak az indulatok Waldheim körül. Az *Anschluss* kerek évfordulója is közelgett, így lett volna okom arra, hogy neadj'isten az össznemzeti csetepaté antiszemita felhangjaira hegyezzem a fülem. Amerikai-zsidó összeesküvés – harsogta a bulvársajtó. Az elnök nem bűnös, amíg be nem bizonyítják, hogy sajátkezüleg fojtott meg zsidókat a háború alatt! – nyilatkozta haragosan a szocialistákkal koalícióban kormányzó Néppárt főtitkára (nem sokáig örízte a főtitkosi ezután). „Mi is osztrákok vagyunk!” – nézett le a járókelőkre öntudattal három olyan arc egy ügyetlen plakátról, mely kezdő hitlerjugendek faji felvilágosítására szánt brosúrákban is helyet kaphatott volna fél évszázada. (Talán csak véletlen, hogy a szomszédos falragaszon óriásira nagyított ízeltlábú figyelmeztetett a kulancsvészélyre.)

Egy közeli szemétládán azóta is a „*Juda stirb!*” felírás díszel, igaz, „*Nazi stirb!*”-re átjavítva. A bécsi liberális értelmiség a maga részéről megállás nélkül szégyenkezik (volt idő, amikor duplájára ugrott a néplélek-marcangoló kávéházi klubfoglalkozások és éjszakai televíziós *talk-show*-k száma): Európa-szerre miért csak nálunk maradhat hivatalban egy államelnök, akiről az egész világ megtudhatja, milyen feledékeny önéletírás közben? Miért nem ismerjük be, hogy 1938-ban rajongva fogadtuk a Führert, magyarán szólva a „megszállást” némi nemzetiszocialista megszállottság előzte meg? Hogyan fér össze a nagy népi xenofóbia az „Ausztria – menedékország” (nem összetévesztendő: menedékhely) hetyke politikai jelszavával? – sorakoztak az önvádpontok.

Kislányom, aki a bölcsesség szót hordja a nevében, ezzel a tantörténettel állított haza tavaly az iskolából. Osztályfőnöki óra a fasizmusról. Tizenegy éves (és máris első gimnazista) hirtelenszöke osztrák kislány kérdezi ártatlanul a tanárnőt: tessék mondani, honnan tudták a náci, hogy ki a zsidó és ki nem az? Az osztályfőnök szerencsére nem tornát, hanem történelmet tanít. Nagyapja magyar, neve lengyel hangzású, maga ügyesen segítette eddig a külföldi diákok beilleszkedését. (Tudta például, hogyan kell egy Erdélyből – ahogy a leányka mondja – Grosser Waradról pár éve elszármazott magyar tanítványával megértetni, hogy ne kacarásson állandóan orosz osztálytársnője német kiejtésén.) Egyensúlyos választ vártam tőle legalább a fajüldözés apróbb helyi hagyományairól (mondjuk, a bécsi Lipótváros, melyet a köznyelv máig hamiskásan Macesz-szigetnek nevez). A múlt tényein azonban győzött a pernyi érzélem, mert *Frau Professor* a kíváncsi gyermek buksiját megsimogatva így szólt: megnyugodhatsz kislányom, te nem vagy zsidó.

A gesztus ismerősnek tetszett, ezért gondolatban továbblapoztam. Egészen addig, míg leányom további „tanfelügyelői” jelentéseiből ki nem világlott, hogy a gyerekek korántsem a Bécsben már alig őshonos izraelitákkal vannak elfoglalva, hanem a törökök és a jugoszlávok (a *csúsok*) mellett, a németeket (a *pifkéket*) csúfolják. Hirtelen kezdtek megvilágosodni a dolgok. De hiszen a Waldheim vétekeit igazoló, később hamisnak bizonyult táviratért, melyet a *Der Spiegel* közölt, Ausztriában nemcsak a Zsidó Világszövetséget, hanem a szervezet német „kollaboránsait” is sokan felelőssé tették! De hiszen az egész országot lehü-

lyező-lefasisztázó és a jelenlegi kancellárt kis börzespekulánsnak nevező Thomas Bernhard polgárpukkasztó vaszorgalommal sem tudott összegyűjteni honfitársainál annyi rosszpontot hosszú évtizedek alatt, mint a bécsi *Burgtheater* német főrendezője, Klaus Peymann az elmúlt évben, egyebek között a nemrég elhunyt osztrák író tétéles „*Heldenplatz*”-ának feltétel nélküli színreviteléért.

Ausztria nem Németország! – harsogják a vitázó felek e tájon majd minden botrány kapcsán ma is, inkább mellveregetve, mint fejet hajtva. Itt Bécsben csupán néhány liberális „extremista” teszi hozzá: sajnós, volt idő, mikor az volt, most meg – ismét csak sajnós – tényleg nem az. Még az Európa-hívők is félnek, mert tudják, hogy az áhított Közösséghez az NSZK-n keresztül vezet az út. Nekünk magyaroknak Ausztria az első állomás, nekik Németország (van, aki ezt második *Anschluss*-nak hívja.) Mi távolodunk a mi *Big Brother*ünkől, ők közelednek az övékhez.

Ha valaha tudtam is mást a Nagy-Germániában elintézetlen történelmi számlákról (mondjuk, a harmincéves háborútól Königrätzig), érzelmileg mind a mai napig nem vagyok fölkészülve a németellenes osztrák gög befogadására. Magyarként azt is nehezen értem, G. B. Shaw mondását alkotóan alkalmazva Közép-Európára, hogy miként képes a két országot a közös nyelv ily ügyesen elválasztani egymástól (vö. Sztalin brosúrája a nemzeti kérdéstről, melyhez itt Bécsben gyűjtötte az irodalmat, mármint a Sztalint pártutasításra gardírozó Buharin). Mi lenne, ha szegény Ausztriának még a poroszokkal és a szászokkal való nemzeti viszonyát is percről-percre tisztáznia kellene? Egyelőre azonban *Deutschland* címzéssel az osztrák postás nem népi és demokratikus Németországba viszi a levelet...

GERMÁN BORZONGÁS

Én Bécsben éppoly elszigetelten élek, mint Pesten. Pusztán elképzelni tudom, hogyan szenved egy német szakmunkás, amikor először találkozik a legendás osztrák *Schlamperei*-jel egy üzemből. Nap mint nap hallok viszont a távol-nyugatról jött német „tudományos munkások” (filozófusok, történészek, szociológusok) panaszait. Olyanokét, akiknek volt alkalmuk elmélyedni saját földjükön is anyanyelvük számtalan kiejtésváltozatában, mégis megremeg a szájuk széle, ha – ugyancsak pallérozott – osztrák kollégájuk netán bécsi dialektusban idézi a klasszikusokat.

Ezt azért talán elviselnék,

– ha nem illene valamelyik nagy párthoz tartozniuk, hogy egy osztrák egyetemen professzori álláshoz jussanak;

– ha nem éreznék az akadémiai életet Bécsben provinciálisnak, ha nem tekintenének minden második osztrák értelmiségit szobnak, politikai dörgölődőnek és talmi (amerikai) divatok követőjének;

– ha nem kellene hónapokig várakozniuk az új könyvek-re, amíg azok kimenekülnek a fő- és alkönyvtárak fő- és alkatalógusainak labirintusaiból;

– ha külföldi állampolgárokként nem citálnák be időnként őket is a *Fremdenpolizei* (v.ö. KEOKH, OVIR stb.) épületébe, ahol a lengyelekre, magyarokra, törökökre

begyakorolt *draussen warten!* (magyarul: mars ki!) köszönés néha nekik is kijár, s ahol nekik is számot kell adniuk a „mennyiből” és a „meddig még” kérdésekről;

– végül, ha egy bécsi üzletben „nem-osztrákul” érdeklődve valami olcsóbb áru után a számukra-drága cikkek között nem hallanák a számukra-lusta eladók egymás közti sziszegését: *Scheissdeutsche!*, na nézd a fukar *pißkét!*

Megvallom, engem e panaszok gonosszá tesznek. Én épp azt szerettem Bécsben, hogy itt a szó szoros értelmében is otthonosan tudom magam érezni. Ami a németeknek már Balkán, az nekem Európa kezdete. Biz’isten megzavarodnék az újkrumpli állandó látványától és teljesen elbizonytalanodnék, ha nem közölnék velem időnként, hogy hol születtek a felmenőim. Számomra Ausztria-Magyarország *de luxe*. Hogy bebizonyítsam, Bécsben ártatlan arccal szoktam érdeklődni német beszélgetőpartnereimtől: ha már ilyen messzire vetett a sors benneteket, nem akartok véletlenül a Lajta túlsó partján is körülnézni?

Sajnos, néhány Bécs-dicsőítő szó kierőszoakolásához ez kell. Hozsannázásra persze nem számítok. Ó, ők nem is a mai városért jöttek, hanem igyekeznek úgy élni itt, mintha előbb járnának egy *fin de siècle*-l. Bécs izgalmas dekadenciája Berlinével vetekszik, a művészetek – nem úgy mint a tudomány – virágoznak, a zene még mindig zene errefelé. No meg a Duna mentén jól érezni a létező szocializmus lehelletét (Berlinben talán nem?) – záporoznak a jól begyakorolt válaszok.

A Kelet vonzó közelsége? Borzongás-túrának szoktam nevezni azokat az expedíciókat, amelyeket nyugati ismerőseim rendre a császárvárosból indítanak, s amelyeknek a sztrapacska, a paprikácsos és a čevapčići (tehát a más-ként-evés) éppúgy állomása, mint a más-ként-gondolkodás, azaz a rendőrileg nyilvántartott ellenzékiek (holnaptól lásd a „honatyák” címszó alatt) szorgalmas felkutatása Pozsonyban, Pesten vagy Belgrádban. Nemrég arról faggattam a cseh filozófiába guvadt kölni kollégámat, ki már negyvenes éveit tapossa, ugyan járt-e már valaha a Szovjetunióban. „Bizony, el kellene már egyszer oda is jutnom az életben, ámbátor olyan messze van.” „Hát az NDK-ban?” „Halálra szomorítani azért nem hagyom magam” – felelte somolyogva. Rövid életem során voltam már haszonélvezője és áldozata is az együtt-borzongásnak. Most örülök, hogy végre egy kicsit vissza-borzonghatok, egy-egy *Wienerschnitzel* mellől figyelve Ausztriát akkor is, amikor az éppen nem *felix*.

OSZTRÁK-NÉMET KÉT JÓ BARÁT

A kutatóintézetben, ahol időmet mulatom, nagy a csend (senki sem gondolkodik hangosan). Kivéve, ha a német és az osztrák titkárnő egymásnak esik. Ne találgass, nyájas olvasó, úgy sem sikerülne: tegnap éppen az egyházi adó ügyében perlekedtek. Egy pesti családban, ahol néha még ma is illetlenül házitanítóskodom, Mózes leszármazottait maguk között így jellemzik: „na, ezek is szégyellhetik magukat!” Az öngúny forrása egy fizetési felhívás a harmincas évekből, melyben a hitközségi előjáró így fordult a család egyik tagjához, aki sorozatosan megféle-
 ke-

zett felekezeti felelősségéről: „Hittestvérem, On szégyellje magát!” Úgyhogy érdekelt, min kapott hajba a két amazon.

Kiderült, a német hölgy azt nehezményezte némi rikácsolás közepette, hogy a katolikus egyház helyi adószedői levélben szólították fel, valljon színt lelkiismeretileg, még hozzá ezekkel a szavakkal: „Azért fordulunk ma Önhöz, mert a legutolsó háztartási lajstromban (ez Ausztriában a népszámlálás szemérmes módja – N. E.) nem jelezte egyértelműen, mely vallásnak a híve, holott állami előírás, hogy a lajstromot annak utolsó pontjáig ki kell tölteni.”

Hogy jönnek ahhoz, hogy hatóságilag fenyegetsenek és a legszemélyesebb dolgaimról faggassanak? Sötét *Polizei-staat!* – üvöltötte a református családban született, de nem buzgón vallásgyakorló német titkárnő-demokrata. Mit kiabál? – tromfolta le magázva (hiszen csak öt éve ülnek egy szobában) osztrák kolléganője. Maguknál Hitler óta meg sem kérdezik, akar-e adakozni, már a fizetésből levonják az egyházi adót. Persze jó dolog Bécsben néha templomba járni, ha az ember lelke úgy kívánja, de fizetni is érte? Azt hitte, megúszhatja, mi? Azt persze nem merete beírni, hogy felekezeten kívüli?... Ezen a ponton kezdtem úgy érezni magam, mint hajdanán egy KISZ-jellemzésen.

Günther Nenning, a bécsi szalonoknak a német kérdésben is szakértő idősödő fenegyereke a napokban *Határtalan német* címmel publikálta legújabb könyvét, melyben a történelmi nagynémet (vagy nagyosztrák) gondolat demokratikus változtatát állítja szembe az NSZK uralta Európa eszméjével. A *Welt-Österreicher* ideálja azonban osztrák liberális körökben sem örvend korlátlan népszerűségnek. Nem kevesen vallják az „éljen az a picinyke különbség” elvét, mondván: egy kis lemaradás a német szomszédtól (például az atomerő békés fitogtatásában) még az ország előnyére válhat. Különben sem lenne ragyogó perspektíva a – negyedik – német birodalom agrártartományává visszavedleni. Épp most, amikor Ausztria végre magára talált a prosperáló semleges kisállam szerepében, és alig nyalogatja már letűnt világbirodalmi sebeit? Amikor Közép-Európa álma édesíti újra a Monarchia emlékét? Nem elég, s ez

talán jobban bosszantja a bécsi írástudókat minden másnál, hogy az újságoktól kezdve a tévészinkronig, a könyvkiadástól a műholdas tévéig Osztrákiában lassan az összes médium germán kézbe kerül?

Az alábbi memória-gyakorlat jól példázza, meddig lehet visszanyúlni történelmi hasonlatok dolgában. Szabadelvű, nem-soviniszta szerző írja szabadelvű, nem-soviniszta bécsi folyóiratban 1989 tavaszán: „Emlékszem legidősebb bátyám albumára, mely a »Hogyan élte meg Ostmark (Ausztria neve frankul és náciul – N. E.) saját felszabadítását?« címet viselte... Volt benne egy kép. Azt ábrázolta, miként szorít a sarokba egy fiatal, izmos, északian szőke germán két, nyilvánvalóan klerikális, görnyedt és fogatlan alakot rózsafüzérrel és kereszttel a kezükben, jelképezve a régi és az új idöket... Most ismét határköhöz érkezünk, és az osztrák háttal előrehalad a jövő felé...”

Miközben az értelmiség analógiát analógiára halmoz, a két nép csendben megszerette egymást – legalábbis ezt tanúsítják a legfrissebb közvélemény-kutatások. Igaz, hogy az osztrákok kevésbé kezdtek el rajongani, de ők sem ragadnak már le kétértelmű dicséreteknél (a németek céltudatosak, sikeresek és modernek), hanem egy csöpp nagyvonalúságot és eleganciát is engedélyeznek a szomszédnak. Úgy látszik, minden történelmi haragjuk belefér manapság a „németek még mindig túl hangosak” sikolyába. Az NSZK fennállásának negyvenedik évfordulójáról emlékező cikkek egyike a „Mindaddig legjobb Németország” értsétek-akarjátok címével jelent meg a minap. A rádió kommentátora pedig a „Deutsche far niente” szöveccel ünnepelte a következő negyven év német túristáit (v.ö. költségvetési egyensúly). Ostmark tehát megértő is tud lenni. A fordított kép meg egyenesen idilli. Az osztrákok rokonszenvesek, barátságosak és vidámak, ámde nagyvonalúak, békések és optimisták. Talán egy kissé pontatlanok, de ez milyen jól áll nekik.

Most megint kezdek kutatni a magánvéleményemet.

Bécs, 1989 június

